

Abajur pentru o bibliotecă

Nu-mi voi limita comentariile la temele sociale și politice, pe care poeziile din noul volum al Irinei Nechit, *Maria și arma* (Chișinău: Prut Internațional, 2024) le reflectă destul de transparent, fie că se referă la revoluțiile de sistem ratate (trimiterile la prăbușirea Uniunii Sovietice, la căderea succesivă a tot felul de promițătoare partide fulgurante, la pietrele din 7 aprilie și chiar, pentru unele urechi, la balconul de pe care a prestat amăgitor Ceaușescu), fie că trimite la agresiunea coronavirusului de necontrolat, la consecințele războiului mondial, transnistrean sau din Ucraina (morminte, familii și destine frânte, foamete, deportări), la crima antiumanitară a lui Putin sau la intrarea acaparatoare, neobservată aproape, a tehnicii sofisticate în viața oamenilor simpli, de la OZN-uri reale sau

imaginare, la inteligența artificială. La acest palier, vizibil, al notațiilor cotidianului, se conturează poezia politică, și mai ales poezia civică, de atitudine socială, pe care personajul feminin – o eternă Maria – și-a asumat-o ca destin, trăind „cu o armă în stare perfectă” în cutia cu gulere croșetate. *Maria și arma* este despre sacrificiul femeii, despre rezistența ei la dictatura răului, războiului, dezordinii, confuziei și agresiunii. Este și despre gama de emoții trăite de om în istorie: de la frică cetățeanului care se știe în preajma unui război până la angoasă fiecăruia în fața necunoscutului.

Vă atrag atenția însă pe efectele estetice, mai discrete, ale limbajului, care mi se par mult mai interesante pentru receptare atunci când avem în față poezia unei scriitoare aflate la etapa ei de împlinire, recunoscută de critica literară. Unde se află secretul? Care sunt mijloacele artistice creând, după Valery, „starea poetică”? Ce simțuri estetice provoacă lectura poeziilor din cele patru secțiuni ale volumului, precedate de un Prolog și încheiate cu un Epilog?

Experiența mea de receptare a poeziei (adesea și a prozei) pornește de la ureche. Când citesc o poezie, când o murmur și, mai ales, când o ascult în lectura altcuiva, aproape niciodată nu îi urmăresc gândul, anecdota, pe care să le înțeleg. La prima lectură, raporturile logice: ideea, gândul, subiectul nu doar că îmi scapă repede de sub control, ci pare să nu mă intereseze. Este vorba, inclusiv, de un program de critică literară asumat: mi-am cultivat urechea pentru a evita capcana sensurilor normative ale cuvintelor din dicționar și a mă racorda la exercițiul spiritual, estetic. Citind poezie, mai ales lanțul de poezii ale unui volum, eu ascult/aud muzica, combinațiile ritmice și armonice ale sunetelor din cuvinte, ale versurilor într-un text, ale strofelor în poezie, ale poeziilor într-un grupaj. Imperceptibil, sunetele vor începe să-mi provoace emoția, apoi (sau sincron) imaginația, asocierile culturale. Voi dezvolta aici o analogie (puerilă, probabil) cu o experiență obținută în copilărie, când receptorii ne sunt avizi de cunoaștere a lumii. Vă amintiți acel minunat dispozitiv-jucărie pe care l-am avut cu toții cred, numit caleidoscop? Te uiți în tubul colorat cu un ochi, pe celălalt îl ții mijit, învârți jucăria și urechea aude imediat pocniturile sticlucelilor pe pereții oglinzilor. Auzi „pac-pac, pac-pac” și aproape imediat apare o imagine multicoloră cu formă filigranată. „Pac-pac” și apare o altă imagine, la fel de fascinantă. Captivată, te emoționezi, zâmbești. Te întristezi când fratele îți sustrage jucăria să se uite și el. Emoțiile te urmăresc un timp ca o trenă. În fine, sunetul atrage imaginea și emoția.

Materialul perceptibil al poeziei Irinei Nechit se organizează melodios. O muzică internă curge, fără să se împiedice de versul liber, de la un capăt la altul al volumului, ca o simfonie. Melodia precedă imaginea. Iată un exemplu, în care se aude, la nivelul sunetelor cuvintelor inclusiv, o

melodie sâcâitoare, a frământărilor, a neliniștii: „pentru fiecare frunză timpul pregătește/ o clipă/ a desprinderii din copac./ (...)/ O cărare de petale roșii,/ ultimii trandafiri scuturându-se în urma ei,/ frunze pe jos, contuzionate după cădere,/ pe ramuri atârână stropii grei ca mărgelile de la gâtul morții” (*Copacii intră în casă*). Auzi clipele rostogolindu-se în amurg, ciocnindu-se în surdină de obiectele lumii înconjurătoare. Ți se face trist, te cuprinde o melancolie și, în același timp, știi că sunt sunetele unui univers înalt spiritual care te încântă și atrag. Mie îmi amintește uneori compozițiile impresionistului Erik Satie, altelei George Enescu cu sonatele lui în minor.

Nu e o muzică euforică, a gesturilor largi. Până și valurile mării, motiv asociat tradițional (romantic) cu pelerinajele visătoare, nu au spațiu de manifestare, frângându-se de scurtimea versului abrupt: „dacă m-ar lua/ dacă m-ar lua valul,/ așa-mi spuneam/ închipuindu-mi o corabie/ pe timp de furtună/ și eu pe punte/ așteptând valul,/ dacă m-ar lua/ dacă m-ar lua/ și m-ar târi pe fundul mării/ apoi scufundătorii m-ar scoate la mal/ și niște păstori de capre/ m-ar dezgropa într-un loc înșorit/ vărsând un strop de vin/ peste bulgări...”. O gamă muzicală va chema una emoțională, agitând conexiunile neuronilor. Se va auzi, posibil, murmurul unei pulsioni din inconștient care prinde, gradat, conturul dorinței de dizolvare în creația divină, de circulație în materia naturii: „... dar să nu fiu lăsată/ să nu fiu lăsată/ mult în pământ, arheologii cu pălării de paie/ să-mi caute oasele,/ să le dezgroape atent și să le dea foc/ să toarne apoi cenușa/ într-o amforă/ pe care să o ridice în vârful unui copac,/ o negură să se întindă atunci pe cer/ să tune și să scapere dintr-o dată,/ un fulger să treacă prin tulpina copacului/ și să-l despice/ amfora să se spargă/ cioburile zburând în toate părțile/ cenușa să se împrăștie pe coline/ fulgii negri să plutească/ deasupra văilor/ particule de scrum să cadă în fântâni/ oamenii să bea/ și să simtă gust de cenușă pe limbă.” (*Valul*). Bineînțeles, conștientul se va conecta repede și va răspunde cu asocieri, pentru fiecare în funcție de cultura sa, cea mai la îndemână fiind balada *Miorița* care a conservat arhetipal gesturile spirituale ale reintegrării în natură.

Motivul comuniunii omului cu natura, însoțit de melodia tristă, melancolică, exasperată și imnică totodată, constituie un contrapunct al poeziei Irinei Nechit. Voi da doar un singur exemplu cu superba imagine a „scăldatului” în materia vie a naturii: „Ai observat că pumnii mei se ridică încet,/ parcă aş vrea să mă uit la ei de jos în sus,/ parcă îi scot după ani și ani/ din movila de grâu,// o tonă de pâine nouă/ sub acoperișul înfierbântat al casei,/ la amiază urcam în pod, ne scăldam în grăunțe,/ne culcam pe burtă, înotam, înotam prin grămada răcoroasă,/ îngropați-mă, strigam, să nu se vadă nicio mână, niciun deget,/ boabele îmi curgeau prin păr, îmi gâdilau ceafa, îmi intrau în sân,// parcă dorm și acum sub tona de grâu, parcă nu mai am puteri/ să cobor// din podul cu o ferestruică în formă de cruce,/ pumnii mei se ridică încet spre cerul albastru,/ ai observat cum se micșorează, se zbârcesc,/ apoi se lasă cuminți pe genunchi.” (*Pumnii*). În constelația imaginilor belicoase/de apărare (*arma* fiind afișată în titlul volumului), *pumnii* din acest poem „se lasă cuminți pe genunchi”, asociindu-se unei panoplii de corespondențe creștine despre lupta spirituală.

E ceva mai mult decât neliniște, tristețe și melancolie în această simfonie de suneri, emoții și sensuri. Armonia se frânge în mai multe locuri, de unde irumpe disperare îngrozitoare. Orice creștin cunoaște capodopera lui Michelangelo Buonarroti, *Pietà*, plasată în interiorul bazei Sfântul Petru de la Vatican. Mama întristată își ține trupul fiului mort după crucificare. Cu toată drama scenei, promisiunea învierii dă speranța care trasează o aură imaginară. Fragmentul cu o imagine similară, inversată, plasată în *abis* din poemul Irinei Nechit e zguduitor, insuportabil aproape pentru că vestește moarte: „Acum degetele fiului/ o tipăresc ușor pe umăr,/ întinsă printre lumânări/ sub cupola bisericii,/ ea nu ne mi poate vorbi,/ parcă doarme,/ doar degetele fiului pe umărul nemișcat,/ oasele lui ciocnind încet la poarta oaselor ei/ răsună sub cupola bisericii.” (*Înainte de noul război*). Este imaginea infernului în limitele vieților noastre. Printr-un un aparent văl de calm

străbate groaza de extincția totală, atenuată în zăriștea unei fragile promisiuni de continuitate în spirit: „oasele lui ciocănind încet la poarta oaselor ei/ răsună sub cupola bisericii.”

Osul, elementul permanent, primordial al ființei și, în același timp, perisabil al trupului fizic, intră în concertul imaginilor pentru a susține motivele care vor contura viziunea volumului *Maria și arma*. Dușmanul cel mai periculos este acela care distruge ființa omului, a unui popor, „măduva oaselor”: „Aruncate în sus/ păstrând căldura mâinii/ unul prins din zbor/ celelalte pe pământul neted/ adunate și iarăși aruncate în sus/ oase de miel/ urmărite de ochii celor ce așteaptă să ieși din joc/ nerăbdători să-ți ia locul/ să arunce și ei cât mai sus oasele/ desprinse din picioarele/ mieilor/ din scheletul lor tremurător/ numai din mieii mici poți obține arșice/ nu-i lăsa să crească/ doar să atingi vena jugulară cu lama cuțitului/ și tot sângele se va scurge/ și va rămâne carnea mirosind a lapte/ și vei desface articulația genunchiului/ vei scoate osciorul cu margini rotunjite/ vei aduna cinci arșice/ le vei da copilului/ să se joace în praf/ apoi căpcăunii/ pun la cale o operație militară specială/ ne invadează dis-de-diminează/ desfac scheletele noastre/ ne sug oasele/ le aruncă în sus” (*Arșice*). Imaginea transiterii oaselor de miel copilului care le va arunca în sus și pe orizontală (crucea – scheletul lumii) evocă învierea triumfătoare în spiritul creștinismului. Desubstanțializarea, în sensul privării de măduvă, înseamnă lipsă de respect, profanarea omului.

Schimbând modul de observare și de atitudine într-o manieră proprie, operând varii registre lirice și imagini, Irina Nechit le pune, se pare, sub cupola spaimei existențiale. Nimănu-i va scăpa imaginile de *horror*, e adevărat, însoțite de anestezică jovialitate sau aparență de calm (teroa-re calmă), cum de pildă: „Ieșim cu capul descoperit,/ nu ne oprește nimeni pe stradă/ să ne întrebe de ce nu purtăm pălării,/ mergem cu capul gol prin soare până auzim/ cum plesnesc pepenii verzi pe tarabă,/ ascultăm glasul vânzătorului: au crăpat, de căldură au crăpat!” (*De ce nu purtăm pălării*) sau „viespea luptă corp la corp/ cu un gândac/ îi roade vibrând măruntaiele/ îi rupe abdomenul încă viu/ decolează cu greu/ ridică în aer boțul de intestine/ zbârnâie undeva printre copaci/ (...) gândacul verde încă mai lucește pe cărare/ e gol pe dinăuntru/ doar capul i-a rămas întreg/ cu două antene mișcându-se încet/ ca prin vis” (*Corp la corp*). Metafora „scheaun neauzit”, dintr-un poem al acestui volum, ar fi potrivită pentru un eventual subtilul la *Maria și arma*.

Ce oroare ar fi determinat-o pe Maria să păstreze, ascunsă de toți, o armă cu gloanțe în stare perfectă? Răspunsul va veni, pentru fiecare în parte, când va citi cartea, când îi va asculta simfonia, când se va emoționa.

Aliona GRATI